

Бутнік-Сіверський О. Б.,
*д.е.н., професор, академік АТН України та академік УАН,
провідний науковий співробітник
відділу промислової власності та комерціалізації ОІВ
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
НАПрН України (м. Київ, Україна)*

УДК 347.(77+78)

**РЕАЛЬНА КАПІТАЛІЗАЦІЯ ТА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**
**REAL CAPITALIZATION AND COMMERCIALIZATION OF PROPERTY RIGHTS
OF INTELLECTUAL PROPERTY**

Розглянуто нематеріальні активи як складова ресурсного капіталу підприємства, досліджено динаміку оцінки валового нагромадження основного капіталу, продуктів інтелектуальної власності та витрат на інновації, розкрито економічний зміст формування вартості об'єктів права інтелектуальної власності та механізм комерціалізації. Досліджено процес капіталізації та розглянуто економічну природу реальної капіталізації майнових прав інтелектуальної власності. Оцінено, коли реальна частка нематеріальних активів в формуванні загальної вартості інноваційного підприємства в разі є заниженою, аніж реальна вартість його активів, що підтверджується статистикою за понад десятирічний період про інерційність процесу реальної капіталізації майнових прав інтелектуальної власності та їх комерціалізації.

Ключові слова: *основний капітал, вартість продуктів інтелектуальної власності, комерціалізація, капіталізація, реальна капіталізація, інноваційне підприємство.*

Intangible assets are considered as a component of the resource capital of the enterprise, the dynamics of the assessment of the gross accumulation of fixed capital, intellectual property products and innovation costs are investigated, the economic content of the formation of the value of objects of intellectual property rights and the mechanism of commercialization are revealed. The process of capitalization was studied and the economic nature of real capitalization of property rights of intellectual property was considered. It is estimated when the real share of intangible assets in the formation of the total value of an innovative enterprise is many times lower than the real value of its assets, which is confirmed by statistics for

more than ten years about the inertia of the process of real capitalization of intellectual property rights and their commercialization.

Keywords: *fixed capital, value of intellectual property products, commercialization, capitalization, real capitalization, innovative enterprise.*

Зміст майнового права інтелектуальної власності складають права володіння, користування та розпорядження власністю. Інтелектуальна власність є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства, і якій надається правова охорона. Інтелектуальну власність складають особисті немайнові права інтелектуальної власності і майнові права інтелектуальної власності, зміст яких визначений законодавством. Інтелектуальна власність – це частина інтелектуальних активів, що характеризується виключним правом власності, захищеним відповідними законодавчими актами.

Нематеріальні активи є складовою частиною ресурсного капіталу підприємства, для якого характерні: можливість приносити дохід протягом тривалого періоду часу, відсутність матеріальної основи, складність визначення вигоди (прибутку) в майбутньому.

Саме інтелектуальний капітал, з нашого погляду, – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості. Як економічна категорія інтелектуальний капітал, нами розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. У той же час вартість майнових прав в активі балансу – це вартість об'єктів права інтелектуальної власності (ОПВ), які на час складання балансу змінюється за рахунок амортизаційних відрахувань (залишкова вартість нематеріальних активів). Це статична складова у вартості активів на час складання балансу суб'єкта господарювання (реальні активи) та є джерелом його інноваційної прибутковості.

Статистика свідчить (табл. 1 [1], [2]), що понад десяти років валове нагромадження основного капіталу в країні у фактичних цінах становило у 2021 р. 719771 млн. грн. проти 183 867 млн. грн. у 2010 р., що у 3,9 рази більше. Одночасно, в його складі продукти інтелектуальної власності (наукові дослідження та розробки, комп'ютерне програмне забезпечення та бази даних, розважальні програми й оригінали літературних і художніх творів) у 2010 р. були на рівні 9186 млн. грн. та збільшились у 2021р. до 31569 млн. грн., або у 3,4 рази.

Оцінка динаміки показників валового нагромадження основного капіталу, свідчить, що частка продуктів інтелектуальної власності у фактичних цінах склала відповідно, 5,0 % проти 2010 р., 3,3% проти 2018 р., 2,9 % проти 2019 р., 4,3 % проти 2020 р., що свідчить про низький рівень створення продуктів інтелектуальної праці у складі валового нагромадження основного капіталу.

Оцінку динаміку вартості видів нефінансових активів у фактичних цінах та їх частки у валовому нагромадженні основного капіталу наведено в таблиці 2 [2]. Вартість наукових досліджень та розробок у 2021 р. у складі валового нагромадження основного капіталу в країні у фактичних цінах становила у сумі 9696 млн. грн. проти 5595 млн. грн. у 2010 р., що у 1,7 ризи більше, відповідно: 2020 р. у 1,3 рази більше; 2019 р. у 1,5 рази більше; 2018 р. у 1,6 рази більше. Одночасно, частка вартості наукових досліджень та розробок у 2021 р. у складі валового нагромадження основного капіталу складає 1,4 %. проти 3,0 %, у 2010 р., відповідно: 2020 р. становила 1,3 %; 2019 р. становила 1,2 %; 2018 р. становила 1,5 % та в середньому має тенденцію до зниження, що свідчить про недооцінку наукових досліджень та розробок в країні та відсутність дієвого механізму

Таблиця 1

Оцінка динаміки валового нагромадження основного капіталу, продуктів інтелектуальної власності на інновації

Рік	Валове нагромадження основного капіталу (у фактичних цінах), млн. грн.	Продукти інтелектуальної власності, млн.грн	Частка продуктів інтелектуальної власності у валовому нагромадженні основного капіталу, %	Продукти інтелектуальної власності на одиницю валового нагромадження основного капіталу, грн.	Витрати на інновації, млн.грн/	Продуктів інтелектуальної власності на одиницю витрат на інновації, грн.
2010	183 867	9 186	5,0	0,049	8045,5	1,14
2011	229 403	9 559	4,2	0,041	14333,9	0,14
2012	266 795	10 715	4,0	0,040	11480,6	0,19
2013	247054	8697	3,5	0,035	9562,6	0,21
2014	224327	8963	4,0	0,039	7695,9	9,24
2015	269422	10022	3,7	0,037	13813,7	0,13
2016	368691	11207	3,1	0,030	23229,5	0,09
2017	470327	15106	3,2	0,032	9117,5	0,28
2018	628296	20044	3,3	0,031	12180,1	0,35
2019	700617	20416	2,9	0,029	14220,9	1,43
2020	564315	24462	4,3	0,043	14406,9	1,68
2021	719771	31569	4,4	0,044	н.в	-

¹ Дані за 2010-2021 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

стимулювання на цьому напрямку інноваційної діяльності, що впливає на рівень капіталізації майнових прав інтелектуальної власності в країні.

Зовсім іншу картину ми бачимо при розгляді динаміки вартості комп'ютерного програмного забезпечення та бази даних, як новий напрям розвитку інноваційної діяльності в країні. У 2021 р. вартість комп'ютерного програмного забезпечення та бази даних склало 16649 млн. грн. проти 2928 млн. грн. у 2010 р., яка збільшилась у 5,7 рази. Починаючи з 2016 року динаміка вартості комп'ютерного програмного забезпечення та бази даних показує про щорічне її зростання, що свідчить про посилення зацікавленості капіталу в розрізі видів нефінансових активів комп'ютерного програмного забезпечення та бази даних. Одночасно, частка вартості комп'ютерного програмного забезпечення та бази даних

Таблиця 2
Оцінка динаміки вартості видів нефінансових активів у фактичних цінах¹

Рік	Продукт и інтеле- ктуаль- ної власно- сті, млн. грн	Частка проду- ктів інтеле- ктуаль- ної власно- сті у валово- му нагро- мадже- ні осно- вного капіта- лу, %	Нау- кові дослі- джен- ня та розро- бки, млн. грн	Частка Проду- ктів інтеле- ктуаль- ної власно- сті у валово- му нагро- мадже- ні осно- вного капіта- лу, %	Комп'- ютер- не про- грамне забез- пече- ння та бази даних, млн. грн	Частка Проду- ктів інтеле- ктуаль- ної власно- сті у валово- му нагро- мадже- ні осно- вного капіта- лу, %	Розва- жальні прог- рами й оригі- нали літе- рату- рних і худо- жніх тво- рів, млн. грн	Частка продктів інтелекту- альної власності у вало- вому нагромад- женні осно- вного капі- талу, %
2010	9 186	5,0	5 595	3,0	2928	1,6	627	0,4
2011	9559	4,2	5535	2,4	3347	1,5	649	0,3
2012	10 715	4,0	6 878	2,6	3 355	1,3	379	0,1
2013	8 697	3,5	4 843	2,0	3 457	1,4	286	0,1
2014	8 963	4,0	5 567	2,5	3 231	1,5	66	0,0
2015	10 022	3,7	4 592	1,7	4 968	1,8	196	0,1
2016	11 207	3,1	4 361	1,2	6 342	1,7	254	0,1
2017	15 106	3,2	5 805	1,2	8 361	1,8	509	0,1
2018	20044	3,3	9 264	1,5	9 847	1,6	593	0,1
2019	20416	2,9	8389	1,2	10430	1,5	893	0,1
2020	24462	4,3	7294	1,3	12456	2,2	4425	0,8
2021	31569	4,4	9696	1,4	16649	2,3	4976	0,7

¹ Дані за 2010-2021 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

у складі валового нагромадження основного капіталу становила у 2021 р. 2,3 % проти 1,6 % у 2010 р., відповідно: 2,2 % у 2020 р.; 1,5 % у 2019 р.; 1,6 % у 2018 р., що свідчить про слабе матеріальне забезпечення зазначеного напрямку інноваційної діяльності.

Останні два роки пожвавилась інноваційна діяльність в напрямку розважальних програми й оригіналів літературних і художніх творів, що відноситься до сфери авторського права та суміжних прав. У 2021 р. вартість розважальних програми й оригіналів літературних і художніх творів становила

4976 млн. грн. проти 627 млн. грн., яка збільшилась 7,9 рази, відповідно, у 7,0 разів по відношенню до 2020 р. та у 1,4 рази по відношенню до 2019 р.

Наведені дані динаміки свідчать про помітну нерівномірність в структурі валового нагромадження основного капіталу продуктів інтелектуальної власності, з одного боку, та незважаючи на піки зниження або збільшення частки продуктів інтелектуальної власності у складі валового нагромадження основного капіталу проглядається їх зростання, що підтверджує зв'язок інноваційної діяльності з інтелектуальним капіталом.

Дослідження показують, що частка нематеріальних активів в формуванні загальної вартості підприємства є в рази більшою, а ніж реально показують її в активі, що беззаперечно вказує на вирішальну роль перших в формуванні реальної вартості інноваційних підприємств. Отже, край важливим стають питання розкриття економічної природи та використання інтелектуального капіталу за напрямом підвищення ефективності в інноваційній діяльності суб'єктів господарювання. Тут важливо зазначити, що з позиції економічної природи при створенні та комерціалізації вартість майнових прав інтелектуальної власності враховується сукупність витрат, які пов'язані з розробкою, адаптацією, підтримкою на відповідному рівні ОПІВ. Вартість прав на придбання або продаж прав інтелектуальної власності враховує лише ціну придбання або продаж з урахуванням прибутку (рентабельності) і податкових відрахувань, що входить до структури ціни майнових прав інтелектуальної власності в процесі її комерціалізації. При цьому слід підкреслити, що механізм формування вартості ОПІВ в процесі залучення їх у господарський оборот, зокрема в процесі придбання та їх використання, пов'язують з методами оцінки майна та майнових прав, які залежать від природи походження ОПІВ та завдання, які вирішує продавець/покупець, виходячи зі своєї стратегії та тактики на ринку. Одночасно, слід враховувати «унікальність» самого ОПІВ, як товару, який пов'язаний залежністю вартості ОПІВ з особливостями об'єкта, до якого

приспосовується (прив'язується) ОПВ (впровадження, використання, передача в лізинг тощо).

Конкретність, адресність використання ОПВ відтворюється в розрахунку вартості інноваційного продукту/інноваційної продукції, яка враховує результат економічної оцінки з урахуванням досягнутого економічного ефекту, що свідчить про присутність об'єктного підходу до капіталізації. Ця особливість ОПВ спрощує механізм сприйняття визначення вартості (ціни) ОПВ, та одночасно вказує на його складність, вибірковість, оригінальність. У цьому випадку ОПВ набуває ознаки товару, на який поширюється механізм комерціалізації, господарської діяльності, системи стандартизації та механізм ціноутворення і оподаткування відповідно до чинного законодавства України.

З позиції зазначеного, за економічним змістом використовується нове поняття, яким нами визначено – *капіталізація майнових прав інтелектуальної власності, що є вартість майнових права інтелектуальної власності в процесі створення, використання та комерціалізації, спрямованої на отримання прибутку (доданої вартості)*. Це є динамічна змінна вартості активів (валового нагромадження основного капіталу) та їх складової нематеріальних активів (вартість продуктів інтелектуальної власності у фактичних цінах), яка відтворює ринкову капіталізацію активів суб'єктів господарювання. Щодо інноваційної діяльності, то вона пов'язана з напрямом створення, придбання або продажу (комерціалізації) майнових прав інтелектуальної власності, де враховується як ціна придбання або продажу з урахуванням прибутку рентабельності. Саме на цій стадії з'являються вартість продукту інтелектуальної власності, яка пов'язана з витратами на інновації.

З позиції зазначеного, це економічно характеризується новим поняттям, яким нами визначено – *реальна капіталізація майнових прав інтелектуальної власності, як перетворення вартості майнових прав інтелектуальної власності (нематеріальних активів) у господарському обігу в інноваційний продукт в науковій сфері або інноваційну продукцію в виробничій сфері*

діяльності або в нову цінність як джерело зростання цієї вартості. При цьому слід зауважити ризики при визначенні ціни на інноваційний продукт/інноваційну продукцію або нову створювану цінність, де на ринку здійснюється остаточне її формування.

Важливо зазначити, що вартість інноваційного продукту/інноваційної продукції в єдності всіх її складових у грошовому вимірі, яка приносить продавцю додаткову вартість (прибуток) в процесі реальної комерціалізації. При цьому слід враховувати економічну природу ціни (вартості), яка набуває таких конкретних форм, як монопольно висока, монопольно низька тощо, які водночас є сучасними перетвореними формами власності. Коли пропозиція і платоспроможний попит збігаються, встановлюється ціна рівноваги, в якій немає відхилення ціни товару від його вартості, а гранична корисність товару, що вільно відтворюється, прямо пропорційна їх трудовим та інтелектуальними витратами поєднаними з використанням майнових прав. Водночас для процесу ціноутворення визначальну роль відіграє не її гранична корисність, а сама корисність. Така ринкова ціна – результат діалектичної взаємодії суспільно необхідних витрат виробництва інноваційного продукту/інноваційної продукції поєднаними з витратами використання майнових прав інтелектуальної власності та платоспроможного попиту населення, структури суспільних потреб. Саме тому з'являється феномен, коли реальна частка нематеріальних активів в формуванні загальної вартості інноваційного підприємства є в рази заниженою, аніж реальна вартість його активів, особливо при його продажу на аукціоні, що розглядається як джерело реальної капіталізації майнових прав інтелектуальної власності. Тобто вартість продуктів нематеріальних активів частіше занижена, що, на наш погляд, підтверджується відношенням вартості продуктів інтелектуальної власності на одиницю витрат на інновації (табл.1). Так, на одиницю витрат на інновації у 2020 році приходилось 1,68 грн. вартості продуктів інтелектуальної власності проти 1,14 грн. у 2010 році. У той же час на одиницю валового нагромадження основного капіталу у 2020 році приходилось 0,043 грн. проти

0,049 грн. у 2010 р. Звернемо увагу, зростання валового нагромадження основного капіталу у 2020 р. у порівнянні з 2010 р. становило 3,1 рази. а також зростання вартості продуктів інтелектуальної власності у 2020 р. у порівнянні з 2010 р. становило 2,6 рази. Наведені показники показують динаміку слабкої віддачі витрат на інновації та суттєве обезцінення вартості продуктів інтелектуальної власності на одиницю валового нагромадження основного капіталу за 2010-2020 роки. Одночасно, ці показники підтверджують присутність ознак заниження вартості продуктів інтелектуальної власності, що потребує відповідного дослідження реальної оцінки та факторів, які впливають на цей процес.

У порівнянні з за кордоном, то в одній тільки корпорації Airbus цей показник становить 11 млрд. євро [3, с. 30]. У розвинутих країнах частка нематеріальних активів становить 30-35 % загальної капіталізації країни, а в окремих компаніях сягає 70 % [4, с. 104]. Якщо прослідкувати історичний ланцюг співвідношення між матеріальними і нематеріальними активами, зазначає Чугрій Н.А., то слід відмітити, що з часом таке співвідношення стає нерівним та йде на збільшення – на користь нематеріальних активів відповідно. Це підтверджують статистичні дані країн Європи: в 1978 році 80:20%, в 1988 – 54:46%, в 1998 – 26:74%, в 2016 – 7:93% на користь нематеріальних активів [5, с. 31], що свідчить про присутність процесного підходу до капіталізації. У той же час в Україні на частку нематеріальних активів припадає в середньому 1% майна вітчизняних підприємств.

Підсумовуючи зазначимо, що показник реальна капіталізація майнових прав інтелектуальної власності, як показник характеризуючий перетворення вартості майнових прав інтелектуальної власності (нематеріальних активів) у господарському обігу в інноваційний продукт в науковій сфері або інноваційну продукцію в виробничій сфері діяльності або в нову цінність як джерело зростання цієї вартості може використовуватись як показник ефективності майнових прав інтелектуальної власності. Розгляд реальної капіталізації майнових прав інтелектуальної власності понад десятирічний

період свідчить про неефективну віддачу витрат на інновації та суттєве обезцінення вартості продуктів інтелектуальної власності на одиницю валового нагромадження основного капіталу.

Список використаних джерел:

1. Валове нагромадження основного капіталу в розрізі видів нефінансових активів.. - URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/vvp/kkv_vvp/kkv_vvp_u/vn_ok0418_u.htm
2. Держстат України, 1998-2020. Дата останньої модифікації: 21.04.2020.
– URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%94%D0%B5%>
3. Гунина, Е. Н. Роль нематериальных активов в стоимости предприятия / Е. Н. Гунина, А. А. Казаков // Международный научно-исследовательский журнал. – 2015. – № 8 -1(39). С. 30 -32.
4. Єршова Г.В. Нематеріальні активи промислових підприємств України. Фінанси України. 2011. № 11. С. 104 -112.
5. Чугрій Н.А. Роль нематеріальних активів у капіталізації вартості підприємств: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск № 5(67), 2018. с 204 -2010 .– URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_67_2018_ukr/34.pdf